

Vybrané instituty římsko-kanonického procesu v praxi soudů generálního vikáře a pražského oficiála ve 14. století: *exceptiones in ordine iudiciario*

Veronika Ondrášková

Masarykova Univerzita, Právnická fakulta;
Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta
Kontaktní e-mail: veronikaondraskova3@gmail.com

Selected Legal Institutes of the Roman-Canon Procedure in the Courts of Vicar General and Official in the 14th Century: *Exceptiones in ordine iudiciario*

Abstract:

The article focuses on the legal institute of *exceptiones* in selected tractates written in the 14th century in the diocese of Prague. The first part introduces *Circa processum iudicarium* and its inspirational sources, mainly rooted in William Durand's *Speculum iudiciale*. The article also analyses *Ordo iudiciarius secundum stilum Pragensem* with emphasis on the use and different forms of *exceptiones*. In addition the submission focuses on other institutes of Roman-Canon law bonded with defences, such as *replicationes* and interlocutory sentences. Second part of this submission examines the praxis of ecclesiastical courts within the diocese of Prague and their application of selected institutes. Such analysis is conducted based on preserved court files of the General Vicariate as well as judicial charters. The aim of the article is to connect the theoretical concepts of tractates with actual judicial application and usage of these institutes within the Roman-Canon procedure.

Key words: *Circa processum iudicarium*; *ordines iudicarii*; *exceptiones*; Roman-Canon procedure; General Vicariate court; consistory of Prague; judiciary

Klíčová slova: *Circa processum iudicarium*; *ordines iudicarii*; *exceptiones*; římsko-kanonický proces; soud generálního vikáře; pražská konzistoř; soudnictví

DOI: 10.14712/2464689X.2023.23

1. *Ut omnis ordo ecclesiarum secundum legem romanam vivat*¹

Středověký učený proces kanonický byl před reformami IV. lateránského koncilu formován především zásadou dispoziční;² řízení se vedlo ohledně žalobcem podaných žalobních článků a úspěch vedeného sporu byl tedy v zásadě odvislý od schopností žalobce, případně jeho prokurátora. Navzdory svému přepjatému formalismu, který z něj činil zdoluhavé a náročné řízení, nabízel starší římsko-kanonický proces žalovanému různé způsoby procesní obrany, které v některých případech předcházely podání pozic proti libelu. Byly-li přijaty, mohly dle své povahy řízení skončit ještě před zahájením *litis contestatio* a zabránit projednání podaných žalobních článků.

K tomuto účelu sloužily žalobci právě *exceptiones*. Koncept procesních námitek (*exceptiones* nebo *defensiones*) tak, jak jej popisuje Gratiánův dekret,³ není ale unikátem vzniklým v rámci středověkého kanonického procesu. Jeho genezi lze sledovat v rámci římského formulového procesu již několik století před Kristem.⁴ Římskoprávní definice tohoto institutu, která byla mimo jiné zakomponována také do Digest,^{5,6} se později v identickém znění objevuje také v dílech italských kanonistů 13. století.⁷ Cílem této práce je představit úpravu tohoto institutu v právních památkách českých zemí, zejména s přihlédnutím k procesním příručkám, které na tomto území v průběhu 14. století vznikaly. Ve výkladu je přihlédnuto také k jejich možným inspiračním zdrojům, zejména pak k dílu

¹ PERTZ, G. H. (ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Legum Tomus IIII. Leges Langobardum*. Hannover: impensis bibliopolii aulici Hahniani, 1868, s. 539.

² Přibližně na přelomu 12. a 13. století se začínají formovat procesní alternativy, jejichž úkolem je řízení zrychlit a zefektivnit, což se projeví zejména přechodu k zásadě inkviziční, která dovolí soudcům vyšetřovat podezřelé z deliktů *ex officio*. Jednalo se nejprve o proces *de nunciatione* a později o proces *per inquisitionem*. BRUNDAGE, J. *Medieval Canon Law*. London, New York: Routledge, 2022, s. 108. Srov. VLADÁR, V. *Prisťah v římsko-kánonickom a slovenskom verejnom práve*. Praha: Leges, 2021, s. 99 a násl. MUTHER, T. *Zur Geschichte des Römisch-canonischen Prozesses*, Rostock: Universitäts-Buchdruckerei von Adlers Erben, 1872.

³ *Exceptio fori dilatoria est, atque ideo in initio litis debet opponi et probari. Peremptorias autem exceptiones, ut sunt prescriptiones longi temporis, sufficit in initio litis contestari.* (c. IV, C. III, q. III). FRIEDBERG, E. (ed.). *Corpus iuris Canonici. Pars prior. Decretum magistri Gratiani*. Gratz: Akademische Druck. U. Verlagsanstalt, 1959, s. 511. Dále také v *Libri secundi de Decretale D. Gregorii Papae IX. Compilatio* ve třetím titulu *De Libelli Oblatione* se ve třetí hlavě konstatuje možnost odvolání proti rozhodnutí soudce o nepřijetí námítky. Toto rozhodnutí mělo povahu mezitímního rozsudku. FRIEDBERG, E. (ed.). *Corpus iuris Canonici. Pars secunda. Decretalium collectiones*. Gratz: Akademische Druck. U. Verlagsanstalt, 1959, s. 256.

⁴ STLOUKALOVÁ, K. Exceptio jako římskoprávní institut a její druhy. In: ŽIDLICKÁ, M. – SALÁK jr., P. *Actiones, conditiones, exceptiones*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 71 a násl.

⁵ Pojednání o procesních námítkách lze hledat například v *Codexu*, *Institucích*, nebo Gaiově učebnici práva. *Tamtéž*, s. 75.

⁶ *Exceptiones aut perpetuae et peremptoriae sunt aut temporales et dilatoriae* D. 44, 1, 3 (Gai 1 *ad ed. provinc.*). Citováno podle GOTHOFREDUS, D. (ed.). *Corpus iuris civilis Romani, in quo institutiones, digesta ad codicem florentinum emendata, codex item et novellae [...]. Tomus tertius*. Neapoli: Apud Januarium Mirelli Bibliopolam, 1828, s. 428.

⁷ Srov. D'AREZZO, B. *Summa introductoria super officio advocacionis in foro ecclesiae, XIII–XIV seculo*. In: WUNDERLICH, A. *Anecdota quae processum civile spectant*. Göttingen: Vandenhoeck et Ruprecht, 1861.

francouzského kanonisty Viléma Duranda (1230 (?) – 1296) *Speculum iudiciale*,⁸ jehož nepopiratelnou stopu lze v domácích příručkách sledovat, ale také i k dalším traktátům, které výklad o výše řečeném procesním institutu doplňují.

Nepopiratelný vliv těchto procesních příruček na interpretaci kanonického práva je patrný zejména z toho,⁹ že kupříkladu mnohokrát zmiňovaný Durandův traktát byl intenzivně opisován a glosován ještě staletí po svém vydání a sloužil jako učební pomůcka kanonickému procesu na evropských univerzitách.¹⁰ V českých zemích se lze s dochováním několika opisů Durandova díla také setkat,¹¹ nicméně co se týče odlišných procesních traktátů, setkala se odborná veřejnost zatím toliko s jedním edičním zpřístupněním procesní příručky, a to zásluhou Dominika Budského, který takto vydal dílo jednoho z pražských oficiálů pozdního 14. století Mikuláše Puchníka nazváno *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem*.¹² Vedle této notoricky známé procesní příručky vzniká o něco málo později v pražské provenienci další rukopis rozvádějící teorii i praxi římsko-kanonického procesu, označovaný podle incipitu jako *Circa processum iudicarium in causis delegatis, subdelegatis et ordinariis primo premitatur*.¹³ Tento traktát se dochoval v opisech

⁸ Jméno tohoto francouzského kanonisty nemůže jistě v žádné právněhistorické studii zaměřující se na vrcholně středověký výklad kanonického procesu chybět. Guillelmus (Vilém) Durand (1231/2 – 1296) se narodil v menším jihofrancouzském městě, odkud se v mládí dostal na studia v Paříži a později v Bologni. Po získání titulu doktora dekretů působil u papežské kurie jako *Auditor generalis causarum Sacri Palatii*. Během svého života se stal autorem některých koncilních kanonů, liturgických a právních spisů, z nichž nejznámějším je právě citované *Speculum iudiciale*. Jedná se o rozsáhlý čtyřdílný traktát, který autor zkompletoval někdy mezi lety 1271 a 1276, a který byl i dlouho po jeho smrti hojně využíván. Raně novověké tisky tohoto díla jsou pak opatřeny doplňujícími komentáři italských právníků Balda de Ubaldis (1327–1400) a Johanna Andreae (c. 1278–1348). Navzdory tomu, že se po evropském kontinentě dochovalo kolem 80 rukopisů, postrádá toto významné právní dílo do dnešního dne kritickou edici. PASCUTA, B. *Speculum Iudiciale*. In: DAUCHY, S. – MARTYN, G. – MUSSON, A. – PIHLAJAMÄKI, H. – WIJFFELS, A. *The Formation and Transmission of Western Legal Culture. 150 Books that Made the Law in the Age of Printing*. Švýcarsko: Springer Cham, 2016, s. 37–40. DURANDUS, G. *Speculum iuris. Pars prima et secunda*. Basileae: Per Frobenium et Episcopium, 1563. Tomuto kanonistovi věnoval pozornost také Miroslav Černý, který ve svém příspěvku z roku 2012 pojednává stručně o jeho životě a dále rozebírá dvě jeho nejvýznamnější díla; již zmíněné *Speculum* a *Rationale divinorum officiorum*. ČERNÝ, M. Vilém Duranti – hlavní představitel středověké procesní nauky. *Revue církevního práva*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 21–35.

⁹ Jako příklad lze uvést Durandovu kritiku nových, rychlejších procesních forem, kterými utrpěla práva žalovaného a také důkazní standard. Původní proces *per nunciationem* totiž nelpěl na přítomnosti a výsledku žalované strany, pro níž se řízení vedlo. Svě žáky tak nabádal k omezení jeho užívání a lpění na *plena probatio*. BRUNDAGE, *Medieval Canon Law*, s. 117.

¹⁰ Mimo jiné také právě v Čechách, jak ukazuje dále zpracovaný traktát *Circa processum iudicarium*. KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha: Univerzita Karlova, 1995, s. 123.

¹¹ A to například v Olomouckém archivu: BISTRICKÝ, J. – DRKAL, F. – KOUŘIL, M. *Státní archiv v Opavě. Průvodce po archivních fondech, svazek 3, pobočka v Olomouci*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra v Praze, 1961, s. 107, případně dále v rukopisech Národního muzea: BARTOŠ, F. M. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, svazek I*. Praha, 1926, s. 214, nebo také dochované tisky v Národní knihovně: ŠPINAR, J. *Knihovna kláštera cisterciáků ve Zlaté Koruně*. České Budějovice: Státní vědecká knihovna v Českých Budějovicích, 1997, s. 61–62.

¹² BUDSKÝ, D. *Mikuláš Puchník. Život a právnické dílo*. Praha: Karolinum, 2016.

¹³ Moravský zemský archiv v Brně (dále „MZA“), Fond E 6 Benediktini Rajhrad (dále „Fond E 6“), sign. G f 2, fol. 185vn.

uložených v Národním archivu a Moravském zemském archivu,^{14,15} a který byl již předmětem několika textologických prací,¹⁶ nicméně obsahově zůstal zatím nedotčen. Tato příručka je přitom materiálně vydatnější než *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem* a poskytuje tak lepší vhled do teorie a praxe kanonického procesu. Pojednání o procesních námitkách tak vychází z obou těchto traktátů, s větším akcentem na needitovanou příručku, neboť ta obsahuje vzory jednotlivých procesních úkonů, jež byly extrahovány z procesní praxe pražské a okolních diecézí.¹⁷ Některá tato podání vážící se k procesním námitkám a instituty s nimi spojenými jsou zde otištěna.

Druhá část práce se zaměřuje na praxi kanonického procesu v pražské diecézi, patrně z dochovaných akt generálního vikáře, jednoho ze zástupných úřadů biskupa a fragmentů dochovaných akt konzistorního soudu.¹⁸ Tyto poznatky jsou doplněny o střípky z dochovaných soudních listin, jednak v rámci soudní praxe oficiála nebo v rozhodnutích volených arbitrů. Tyto prameny jsou z hlediska obsahu pro studium kanonického procesu vhodnější, neboť některé přejímají znění podaných žalob, případně procesních obran, nicméně slabinou tohoto postupu je jejich relativně nízký počet a dostupnost.

2. Circa processum iudicarium in causis delagatis, sub-delegatis et ordinariis primo premittatur^{19,20}

Datace procesního traktátu *Circa processum iudicarium in causis delegatis, subdelegatis et ordinariis primo premittatur* se zatím ustálila mezi letopočty 1387 a 1394, totiž

¹⁴ PODLAHA, A. *Catalogus codicum manu scriptorium, qui in Archivo capituli metropolitani Pragensis asservantur*. Pragae: Archiepiscopalis officina typographica Pragae, 1923, s. 19. Tento rukopis zmiňuje také Emil Ott, který poukázal na jeho inspiraci ve V. Durandovi. OTT, E. *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen processes in den Böhmischen Ländern*. Leipzig: Breikopf und Härtel, 1879, s. 103. K domnělému autorství rukopisu se vyjádřil ve své studii také Hermenegild Jireček. JIREČEK, H. Životopisy některých právníků českomoravských ze XIII. a XIV. věku. *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filozoficko-historicko-filologická*, 1898, č. VIII, s. 19.

¹⁵ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 184v-225v. Známé je prozatím devět rukopisů dochovaných v Univerzitní knihovně v Lipsku (3 rukopisy), Univerzitní knihovně v Královci, v archivu kláštera sv. Florianu u Lince, v Zemské a městské knihovně v Kasselu, nebo ve Frankfurtu nad Mohanem. KEJŘ, J. Exkurz II: Traktát „Circa processum iudicarium“. In: KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praga: Univerzita Karlova, 1995, s. 123.

¹⁶ ZELENÝ, R. Původ traktátu „Circa processum iudicarium“. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1972, s. 67–86. ŠVÁBENSKÝ, M. Nový rukopis „Circa processum iudicarium“. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, 1977, č. 2, s. 7–15. KEJŘ, J. Exkurz II: Traktát „Circa processum iudicarium“.

¹⁷ Jedno z několika jmen, která nebyla zkrácena je Jakub, představený kostela ve Vratislavi, který v traktátu figuruje jako soudce vynášející mezitímní rozhodnutí proti podané námitce na fol. 193v; (tato část dále v kapitole 2. 7); dále Vratislav zmíněná také na fol. 195r. MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 193v, 195r.

¹⁸ Více k němu také: KUBÍČKOVÁ, B. *K počátkům pražského oficiálu*. Praha: Nákladem Obce hlavního města Prahy, 1925. Oddělenost soudů generálního vikáře a pražského oficiála také zastávala Zdeňka Hledíková. HLEDÍKOVÁ, Z. Soudní akta generálních vikářů. *Sborník archivních prací*, 1966, č. 1, s. 157–171.

¹⁹ *Tres sunt species iudicis. Ordinarii sunt, qui habent propriam iurisdictionem ut decani, prepositi et episcopi. Delegati sunt, qui untur iurisdictione aliena, et qui iudices sunt dati a papa vel legato ipsius*. FRIEDMANN, A. U. Die Speyrer Prozeßordnung. In: *Palatia Historica. Festschrift für Ludwig Anton Doll zum 75. Geburtstag*. Mainz: Selbstverlag der Gesellschaft für Mittelrheinische kirchengeschichte, 1994, s. 214.

²⁰ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 185vn.

letopočty obsaženými ve dvou z devíti známých opisů.²¹ Pro pojednání o užití procesních námitek vychází příspěvek z nejmladšího z nich.²² Traktát byl již předmětem textologické studie Mojžíra Švábenského,²³ který navazuje na práci o dochovaných exemplářích z pera Rostislava Zeleného.²⁴ V době vzniku jeho práce však nebyla Rajhradská filiace ještě známa, a proto ji do studie Švábenský nemohl zohlednit. Ve stínu pochybností zůstává také autorství díla *Circa processum iudicarium*, kterému se krátce věnoval také Jiří Kejř,²⁵ nicméně výsledek jeho studie na tuto otázku nenalézá jistou odpověď.

Samotná příručka systematicky prochází a vysvětluje jednotlivé instituty kanonického procesu a podává tak ucelený obraz o jeho uplatnění před zástupnými úřady biskupa. Mimo teoretické pasáže přejímá rukopis také některé části reálných případů, na kterých ukazuje jednotlivé procesní formule konkrétních institutů. Je patrné, že tyto byly převzaty z případů Vratislavské diecéze,²⁶ ale objevují se zde střípky také z diecéze pražské anebo pasovské.²⁷ Rukopis byl výrazně ovlivněn dílem V. Duranda *Speculum iudiciale*, neboť některé pasáže, zejména ve vztahu k procesním námitkám a jejich vypořádání, byly v podobném a někdy identickým znění do traktátu převzaty. Z citovaných pasáží byly pak nejčastěji vypuštěny příklady se silnými konexemi na římské *leges*. V kazuistice, ve které *Speculum* často referuje k *Titiovi*, traktát jméno vynechává, a nahrazuje jej generickým písmenem A.²⁸ To ovšem neznamená, že je traktát prost římskoprávních odkazů zcela, neboť některé pasáže, konkrétně právě procesní námitky, odkazují ohledně výkladu některých užitých slov na římská *Digesta*.²⁹

Pro lepší vysvětlení procesních námitek je výklad k *Circa processum iudicarium* doplněn a upřesněn o některé pasáže traktátu V. Duranda *Speculum iudiciale*, *Ordo antequam* nebo dílem *Summa introductoria super officio advocacionis in foro ecclesiae* z pera italského právníka Bonavida d'Arezzo a dalšími, v nichž lze sledovat vysvětlení a použití některých druhů procesních námitek. Praxe pražského generálního vikáře totiž ukázala na rozmanité druhy námitek, které *Circa processum iudicarium* nezmiňuje, ale zmínky o nichž lze nalézt v dalších zahraničních traktátech.

2.1 *Nota circa exceptiones*³⁰

Úpravu procesních námitek projednávaných v rámci kanonického procesu nalézáme v traktátu na foliu 192v, kde se autor věnuje teoretickému vymezení excepcí. Oproti Gratianovu dekretu, obsahuje *Circa processum iudicarium* stejnou strukturu, se kterou se lze

²¹ KEJŘ, Exkurz II: Traktát „Circa processum iudicarium“, s. 124.

²² MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 185vn.

²³ ŠVÁBENSKÝ, *op. cit.*, s. 7–15.

²⁴ ZELENÝ, *op. cit.*, s. 67–86.

²⁵ KEJŘ, Exkurz II: Traktát „Circa processum iudicarium“, s. 123 a násl.

²⁶ Setkat se lze ale také se zápisem *Et ego N. dictus A. clericus Maguntinensis diocesis*. MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 185r (*prima columna*), častěji ale traktát používá formule z pražského prostředí MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 187r (*secunda columna*), praxe vratislavské diecéze například na MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 187v (*prima columna*), zajímavá je zmínka *Coram vobis honorabili viro domino Jacobo canonico et officiali Pragensis...* MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 189v., ŠVÁBENSKÝ, *op. cit.*, s. 8, ZELENÝ, *op. cit.*, s. 72.

²⁷ KEJŘ, Exkurz II: Traktát „Circa processum iudicarium“, s. 124.

²⁸ Viz kapitola 2.5.

²⁹ Viz kapitola 2.3.

³⁰ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

setkat také ve *Speculum iudiciale*. Procesní námitky totiž dělí na peremptorní, dilatorní, anomální a smíšené.³¹

S vyčleněním anomálních a smíšených námitek je možné se setkat až v rukopisech pogratiańských. Co se týká užívané terminologie tohoto institutu, traktát uvádí, že zatímco peremptorní námitky si označení *exceptiones* podržely i v rámci praxe, zbylé druhy námitek mohou být ve sporech označovány také jako *defensiones*.³²

Toto rozdělení, se kterým se v *Circa processum iudiciarium* lze setkat, není definitivní a je třeba konstatovat, že některé procesní příručky zacházejí ve výkladu k námitkám ještě dál, když se čtenáři snaží poskytnout detailnější rozpracování teoretických členění se zaměřením na různé aspekty tohoto procesního institutu. Jednou z takových příruček je i *Summa introductoria super officio advocacionis in foro ecclesiae*, jejímž autorem je B. d'Arezzo, soudce a profesor kanonického práva, původně působící jako advokát u římské kurie v době pontifikátu papeže Innocence III.³³ Ten ve svém díle člení námitky také na:

a) *Si sunt perpetuae et peremptoriae, seu temporales et dilatoriae*³⁴ – zatímco u první kategorie je shodně konstatováno, že jejich podání projednávanou věc vylučuje a jsou trvalé, v druhém případě spočívá charakteristika dilatorních námitek v jejich dočasnosti, přičemž odkladný účinek se rozlišuje buďto vůči předmětu sporu, nebo soudu.³⁵ Existence této koncepce členění vyplývá také z českého traktátu.

b) **Námitky osobní (personales) nebo věcné (reales)**, jejichž diferenciace je odvozena od toho, k čemu se podávána námitka váže.³⁶ Příkladem osobních námitek může být *exceptio de suspecto*,³⁷ a námitek věcných *exceptio de loco non tuto*.³⁸

³¹ *Exceptiones alie sunt peremptorie, alie dilatorie, alie anormale, alie mixte*. Tamtéž. Stejně vymezení nacházíme také ve *Speculum iudiciale*. Srov. DURANDUS, G. *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1563, s. 477. Oproti tomu v díle *Summa introductoria super officio advocacionis in foro ecclesiae*, které sepsal italský právník B. d'Arezzo, nacházíme jen trojí dělení, postrádající tak námitky smíšené. Rozdíly v teoreticko-právní rovině lze vysvětlit konstatováním samotného autora *Super exceptionibus autem plures fiunt divisiones...*, Srov. D'AREZZO, *op. cit.*, s. 261.

³² Prameny právní romanistiky se k tomuto termínu staví odlišně, neboť „[v]ěcný význam excepcie jakožto procesní výhrady tkvěl v tvrzení žalovaného, že právo žalobcovo buď vůbec nevzniklo (excepcie jako obrana), nebo alespoň je zde taková okolnost, jež zbavuje žalovaného plnit v přítomné době (excepcie jako námitka).“ BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva*, Praha: Academia Praha, 1995, s. 90. Bartošek tak označuje jako obranu námitky peremptorního charakteru, zatímco *exceptiones dilatoriae* si podržely označení námitek.

³³ D'AREZZO, *op. cit.*, s. 127.

³⁴ U tohoto členění lze odkázat na 44. knihu Digest (D. 44, 1, 3), kde lze nalézt identické vymezení. D'AREZZO, *op. cit.*, s. 262. Citace Digest z: GOTHOFREDUS, *Corpus iuris civilis Romani... Tomus tertius*, s. 428.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ D'AREZZO, *op. cit.*, s. 262.

³⁷ Jedná se o námitku, kterou bylo možné podat před i po *litis contestatio* a mířila proti soudci rozhodujícímu ve sporu. *Quod si Pars metuat iudicem suspectum esse ante Litem Contestatam Exceptionem de suspecto ipsi opponere fas est*. SONNEMANNUS, A. D. *Jus Novellarum Constitutionum Divi Justiniani Sacratissimi Principis*. Christopher Zeitler, 1699, s. 353.

³⁸ Jedná se o dilatorní námitku směřující proti soudu. D'AREZZO, *op. cit.*, s. 263. Zmínku o tomto druhu námitek lze nalézt v *Concilium Provinciale Magdenburgense* MANSI, J. D. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio. Ab anno 1758 ad Annum 1798*. Paris: Hubertus Welter, 1902, s. 446, nebo také v práci španělského právníka Thomase Mierese, kde je řečeno, že tato námitka musí být podána osobně při prvním stáním před soudem. *Exceptio de loco non tuto debet proponi coram iudice citante*. MIERES, T.

c) **Hanobící námitky**³⁹ (*exceptiones odiosae*), k nimž jako příklad je uvedena námitka *Macedoniani*, která se vyskytuje také ve *Speculum iudiciale* a má římskoprávní základ. Do *Circa processum iudiciarum* ale převzata nebyla. Celým názvem se označovala jako *exceptio senatus consulti Macedoniani* a jednalo se o výhradu proti žalobě, která nárokovala zaplacení dluhu, který byl ovšem sjednán s osobou, která neměla způsobilosti takto právně jednat – např. *filius familias*.⁴⁰ Dále jsou uvedeny **zvýhodňující námitky** (*exceptioni favorabiles*),⁴¹ přičemž jako příklad těchto námitek je uvedena námitka *Valeiani*, která má stejně jako námitka předchozí římskoprávní základ a byla shodně převzata do *Speculum iudiciale*, nikoliv však do pražské příručky. Tato námitka poskytovala procesní ochranu ženě namítající přitom neplatnost intercese.⁴² Také jsou zde zmíněny **námítka zachovávající přísnost práva** (*inductae ad rigorem iuris conservandum*), u kterých je příkladem notoricky známá *exceptio rei iudicatae*. Dále se lze setkat s vymezením **námitek odkazujících na to, že žaloba jde proti spravedlnosti** (*propter causam a naturali aequitate non recedentem*), kde jako příklad uvádí příručka námitku *non numeratae pecuniae*, kterou znala i právní praxe soudu generálního vikáře a je o ní pojednáno v rámci samostatné následující kapitoly.

Procesní námitky se podávaly vždy samostatně v listinné podobě soudu, který si je do zápisu opsal. Podávané námitky musely být konkrétní a nebylo přípustné, aby se podávaly jen obecné výhrady k věci.⁴³ Je nutné navíc konstatovat, že kanonicko-právní teorie

Apparatus super constitutionibus curiarum generelium cathaloniae. Barcinonae: Sebastiani a Cormellas, 1621, s. 326.

³⁹ Odlišný překlad zastává Radek Černoch ve své diplomové práci na téma *Testamentum porcelli*, výše zmíněný typ excepcie překládá jako „protivné námitky“. S ohledem na systematický výklad výše popsané kategorie a s přihlédnutím k citovanému příkladu, který B. d'Arezzo zmiňuje, je podle názoru autorky vhodnější se od tohoto překladu odklonit a výše zmiňovanou kategorii vykládat spíše jako opozici námitkám, které žalovaného staví do výhodnější pozice. ČERNOCH, R. *Testamentum porcelli – analýza*. 2016. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 29 (pozn. 124). K námitce také krátce v římskoprávním pojednání Srov. GLADYSZEVITZ, J. *De exceptionibus*. Krakow: Stanislaw Gieszkowski, 1847, s. 10.

⁴⁰ Srov. *Quaestio iuris controversi an exceptio senatusconsulti Macedoniani noceat chirographo filii familias, licet in eo versionis in filii utilitatem mentio facta*. BREUNING, CH. H. *Quaestio iuris controversi an Exceptio senatus consulti Mececoniani noceat chirographo filii familias, licet in eo versionis in filii utilitatem mentio facta*. Lipsiae: Ex officina langenhemia, 1774. Srov. ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations*. Cape Town, Johannesburg: Juta & Co., 1990, s. 177. Srov. VÁŽNÝ, J. *Římské právo obligací. Část II*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 82. Úprava tohoto institutu je obsažena v Codexu (4, 28). Citováno z: GOTHOFREDUS, D. (ed.). *Corpus iuris civilis Romani, in quo institutiones, digesta ad codicem florentinum emendata, codex item et novellae [...]. Tomus quartus*. Neapoli: Apud Januarium Mirelli Bibliopolam, 1830, s. 367.

⁴¹ D'AREZZO, *op. cit.*, s. 263.

⁴² DE THORO, B. *Vota deciviva civilia, criminalia, et mixta*. Neapol: Typographia & sumptibus Dominici Maccarani, 1684, s. 468. Tato římskoprávní námitka vycházela ze *SC Valleianum*, jehož úpravu lze nalézt v Codexu (4, 29) in: GOTHOFREDUS, *Corpus iuris civilis Romani. ... Tomus quartus*, s. 368. Intercese ženy byla totiž omezena již staršími edikty, úplný zákaz přinesl až *senatusconsultum Valleiani*, který zakázal intercesi (přistoupení k závazku) ženy za kohokoliv. Této ochrany nepožívala, pokud by věřitelé uvedla v omyl podvodným jednáním, případně kdyby se nejednalo o převzetí jen formálně vzato cizího závazku, skutečně by se však jednalo o její vlastní obligaci. V rámci této právní ochrany poskytl římské právo na případnou žalobu proti takové ženě námitku nesoucí název *exceptio SC Valleiani*, čímž (pokud excepcie byla přijata) byla žena zproštěna z odpovědi na žalobu. VÁŽNÝ, *op. cit.*, s. 75–77.

⁴³ DURANDUS, G. *Speculum iuris. Pars Secunda*, Lugdunum: Philippi Tinghi, 1578, s. 84v.

připouštěla použití námitek *iuri vel facti*,⁴⁴ což znamená, že mimo právem aprobované vymezené druhy bylo před soudem možno namítat také relevantní skutečnosti plynoucí ze skutkového stavu.

2.2 *Excepciones peremptoriae*

První ze zmíněných kategorií jsou procesní námitky peremptorní. Jedná se o taková právní jednání, která žalobu vylučují a znemožňují její další projednání. Tuto formu námitek bylo možné podat před zahájením *litis contestatio*, pak námitka vylučovala intenci strany spor vést, anebo také po projednání věci samé, kdy excecpe vylučuje podanou žalobu.⁴⁵ Za předpokladu, že soud takovou námitku přijal, spor tímto skončil, neboť námitka měla trvalý charakter. Účinky peremptorních námitek tak směřují *in perpetuum* a předmět sporu se tak dále stává nevymahatelným. Jednoduše se tedy jednalo o tak závažná skutková zjištění, která musela věc z jednání vyloučit. Jako příklad lze na prvním místě zmínit především *exceptio rei iudicatae*, tedy námitku věci rozsouzené, která nejděrněji naplňuje výše vytýčené znaky.

Peremptorní námitky mohou nést také název „elisorní“, jak se dozvídáme z *Circa processum iudicarium a Speculum iudiciale*.⁴⁶ Ty, na rozdíl od peremptorních *actiones non perimunt sed elidunt*.⁴⁷ Není zcela patrné, jestli tak existuje mezi námitkami praktický rozdíl, ačkoliv terminologicky by se dalo říct, že se jedná o takové námitky, které spor nevylučují ale odrážejí. V rámci tohoto typu námitek lze jako příklad uvést *exceptio pacti conventi*, *exceptio metus*, nebo *exceptio doli*.⁴⁸ Podobnému obsahu těchto námitek nahrává také fakt, že v moderních tiscích se označení peremptorní a elisorní začalo užívat *promiscue*.⁴⁹

Konkrétní příklady, které traktát zmiňuje v souvislosti s peremptorními námitkami, je *exceptio pacti conventi*, což je námitka, která vzniká s uzavřením *pactum de non petendo* jako námitka poukazující na nevymahatelnost dluhu v důsledku uzavřené dohody mezi stranami.⁵⁰ Formulaci takovéto námitek dokládá *Ordo antequam: Tu petis a me mercas*,

⁴⁴ D'AREZZO, *op. cit.*, s. 260.

⁴⁵ *Et scias quod exceptio peremptoria ante litis contestatio opposita proprie est intencionis exclusio*. MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

⁴⁶ Srov. CLERICATUS, J. *Decisiones sacramentales, theologicae, Canonicae et legales, in quibus tota materia sacramentorum, Theologiae Moralis, Juris Canonici et Questiones plurimae Iuris Civilis traduntur, explicantur et dilucidantur, Erudicionibus, Historiis et Exemplis adornatae, Tomus III*. Ancona: Andreas Poleti, 1740, s. 52. Autorem je padovský doktor obojího práva Joannes Clericatus (d. i. Giovanni Maria Chiericato), který se narodil v roce 1633 do rodiny chudé padovské šlechty. Po klášterní škole nastoupil v roce 1650 na Univerzitu v Padově, kde se o čtyři roky později stal *doctor utraque iuris*. Od roku 1656 vykonával povolání advokáta a později církevního auditora. Ke konci své kariéry se stal také generálním vikářem padovské diecéze. V roce 1690 ze svých církevních úřadů odstoupil, aby se mohl věnovat studiu; zemřel ve svém rodném městě v roce 1717. CHERICATO, Giovanni Maria in: *Dizionario biografico degli italiani* [online]. Dostupné na: https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-maria-chiericato_%28Dizionario-Biografico%29/. [cit. 1. 1. 2023].

⁴⁷ *Et congruencius exceptiones elisorie vocarentur, quia acciones non perimunt sed elidunt*. MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

⁴⁸ Srov. CLERICATUS, *op. cit.*, s. 52.

⁴⁹ Například Paolo G. Lancellotti (1522–1590) používá ve své sbírce *Institutiones juris canonici* označení *peremptoriae seu elisoriae*. HELMOLT, T. L. *Verhältnis der Exceptionen zur Beweislast: Eine civilistische -processualische Abhandlung*. Giessen: Rider, 1852, s. 308.

⁵⁰ Příklad této námitek se vyskytuje také ve čtvrté knize Gaiovy učebnice, kde autor uvádí: *Item si pactus fuerit tecum, ne id quod mihi debeas a te petam, nihilo minus id ipsum a te petere possum dari mihi oportere*,

quas tenebar sed iniusti iure mecum pactum de non petendo.⁵¹ Další námitkou zmiňovanou v rukopise je *exceptio de iureiurando*, která stejně jako předchozí poskytovala žalovanému obranu ve sporu, který byl již dříve mezi stranami skončen. V tomto případě šlo o ukončení přísahou.⁵²

Dále je třeba zmínit námitky, které traktát sám nejmenuje, nicméně se vyskytují ve *Speculum iudiciale* a je možné jejich existenci sledovat také v pramenech pražské diecézní proveniencce a není důvod pochybovat, že byly v praxi používány i na našem území. Na prvním místě musí být zmíněna *exceptio metus* nebo *exceptio doli mali*.⁵³ První z jmenovaných poukazuje na uzavření žalovaného závazku v tísní a s absencí svobodné vůle.⁵⁴ Druhá z jmenovaných je námitka zlého úmyslu, kterou se žalovaný brání proti nepoctivému úmyslu žalobce; mohlo se jednat například o situaci, kdy žalovaný dluh byl již dávno zaplacen.⁵⁵ Tato námitka se promítla také do konkrétnější *exceptio numeratae pecuniae*.⁵⁶

Na rozdíl od ostatních námitek, jejichž důvodnost se před soudem musela dokazovat,⁵⁷ obracela námitka *numeratae pecuniae* důkazní břemeno zpátky na žalobce.⁵⁸ Jednalo se totiž o námitku sloužící proti žalobě na zaplacení dluhu, který nikdy nevznikl. Žalobce se v rámci obligace zavázal k poskytnutí určitého finančního obnosu a dlužník slíbil jeho splacení, nicméně věřitel slíbené peníze dlužníkovi nikdy nepředal.⁵⁹ V případě potenciální žaloby z dlužního úpisu měl dlužník právě k dispozici námitku *non numeratae pecuniae*,⁶⁰

quia obligatio pacto convento non tollitur; sed placet debere me petentem per exceptionem pacti conventi repelli. Gai 4, 116b. Překlad in: KINCL, J. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 291. Srov. HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910, s. 349.

⁵¹ FRIEDMANN, *op. cit.*, s. 220.

⁵² V římském právu existoval stejnojmenný institut, který umožňoval po dohodě stran spor skončit přísahou jedné z nich. Přijme-li vyzvaná strana nabídku přísahy, váže takový úkon vyzývající stranu. HEYROVSKÝ, *op. cit.*, s. 421–422. Podle římského práva se v Digestech setkáváme s názorem, že proti této námitce nebylo možné podat repliku *doli mali*. (D. 44, 1, 15 /Iul. 4 ad urs. *ferocem*.). GOTHOFREDUS, *Corpus iuris civilis Romani*. ... *Tomus tertius*, s. 430.

⁵³ Zde shodně in: D'AREZZO, *op. cit.*, s. 260. Autor u peremptorních námitek v zásadě uvádí stejný demonstrativní výčet příkladů t. j. *exceptio metus, doli mali, rei iudicatae, pacti conventi, iurisjurandi delati*..., s. 261. Ve zbytku k peremptorním námitkám odkazuje autor na čtvrtou knihu justiniánských Institutí, tit. 13 *De exceptionibus*. (Inst. Iust. 4, 13). GOTHOFREDUS, *Corpus iuris civilis Romani, in quo institutiones, digesta ad codicem florentinum emendata, codex item et novellae* [...]. *Tomus primus*. Neapolí: Apud Januarium Mirelli Bibliopolam, 1828, s. 91.

⁵⁴ STLOUKALOVÁ, *op. cit.*, s. 79.

⁵⁵ Více k námitkám plynoucích z vlastnického práva také např. BONFANTE, P. *Instituce římského práva*. Přel. Vážný, J. Brno: Čs. A. S. Právnick, 1932.

⁵⁶ STLOUKALOVÁ, *op. cit.*, s. 79.

⁵⁷ TOCKENS, J. *De exceptione non numeratae pecuniae*. Groningen: Wilhelm Kamerling, 1806, s. 5.

⁵⁸ Vedle této námitky se v kanonickém procesu později setkáváme také s námitkou *vulgaris exceptio non numeratae pecuniae*, která svěřuje měšťanům do rukou stejný institut jako je námitka *non numeratae pecuniae* s tím rozdílem, že důkazní břemeno zde nepřechází. Tuto námitku ve svém díle popisuje belgický právník Johannes Wamesius. Srov. DRUWÉ, W. Loans and Credit in the Canon Law Consilia of Wamesius (1524–1590). *Legal History Review*, 2017, roč. 85, č. 1/2, s. 230, pozn. 109.

⁵⁹ TOCKENS, *op. cit.*, s. 5.

⁶⁰ Zdá se, že tato praxe byla přijímána v kontinentální Evropě, nicméně v rámci vývoje systému Common law tato námitka nebyla uznávána ještě ve 13. století. Srov. ZWALVE, W. J. Sola scriptura, An essay in comparative legal history on 'obligations' in thirteenth century France and England. *Legal History Review*. 2012, roč. 80, č. 1/2, s. 117.

tedy námitku nepředaných peněz, která se podle některých kanonistů mohla uplatnit i vůči nesplacené části jinak zaplacené půjčky.⁶¹ Použití této námitky bylo časově omezeno na dva roky, později podaná námitka by měla za následek nepřejítí důkazního břemene.⁶²

2.3 *Excepciones dilatoriae*

Vedle námitek vylučujících věc z projednání před soudem rozeznávala kanonicko-právní teorie, obdobně jako římskoprávní, námitky dilatorní, jejichž účinek směřoval k přerušení projednávání věci na dobu, po kterou byla namítaná skutečnost relevantní. Jednalo se tedy o námitky dočasného charakteru, které ukončení procesu značně prodlužovaly.⁶³ Z toho důvodu docházelo nezdědky k zneužívání těchto námitek garantujících prodloužení času před *litis contestatio*.⁶⁴ Všechny dilatorní námitky musely být na rozdíl od námitek peremptorních vzneseny před jednáním ve věci.⁶⁵

Circa processum iudicarium v tomto ohledu hovoří o dvojím druhu těchto námitek: o těch, které směřují proti žalovanému závazku, a o těch, které směřují proti samotnému soudu.⁶⁶ Dilatorní námitky směřující proti závazku by měly být vzneseny před jednáním ve věci.⁶⁷ Jako příklad traktát uvádí námitku poukazující na nedospělost pohledávky.⁶⁸ *Dilatoria solutionis, que solutionem differunt, ut super dixit unde si petis ante kalendas, quod in kalendis tibi debeo, excipio contra te ut petens, quod cedat et veniat*⁶⁹ *dies non potes [...]*⁷⁰ *et hec exceptio differunt et vocantur dilatoria solutionis. ff. De verborum significatione l. cedere diem de plus pet. c. uno.* Jedná se o případ, kdy věřitel žaluje dlužníka ještě před dospělostí pohledávky, tj. ještě před smluveným datem pro vrácení dluhu. V takovém případě mohl dlužník použít výše zmiňovanou námitku, která žalobu z projednání vylučovala. Významnou částí je konec citace, kde traktát odkazuje na 50. knihu Digest a jejich interpretační titul *De verborum significatione*, kde lze nalézt výklad termínů

⁶¹ Podle belgického kanonisty Johana Wamesia bylo možné uplatnit námitku i vůči části dluhu, nikoliv pouze celku. Srov. DRUWÉ, *op. cit.*, s. 254.

⁶² Srov. DRUWÉ, *op. cit.*, pozn. 117.

⁶³ Toto lze spatřovat jako jeden z důvodů proč se v praxi používalo také označení *dilationes*.

⁶⁴ Zdlouhavá řízení lze pozorovat také před pražským oficiálem nebo generálním vikářem, těmto se věnuje druhá část příspěvku.

⁶⁵ FRIEDMANN, *op. cit.*, s. 220.

⁶⁶ *Exceptio dilatoriarum igitur alia est dilatoria solutionis, alia est declinatoria iudicii.* MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v. Téměř totožnou formulace nalézáme v příručce V. Duranda: DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1563, s. 478.

⁶⁷ *Iudicium dilatoria solutionis dicuntur quam ante litis contestationem proponere seu protestare, sed non tenetur eam probare nisi post litis contestationem scilicet actoris intencione fundata.* MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

⁶⁸ Srov. CAVALLAR, O. – KIRSCHNER, J. *Jurists and Jurisprudence in Medieval Italy: Texts and Contexts.* Toronto: University of Toronto Press, 2020, s. 257.

⁶⁹ Písmeno „a“ je podtečkováno, tzn. škrtnuto.

⁷⁰ Opis pravděpodobně není přesně přepsán, na tomto místě chybí sloveso *agere*, poukazující na nemožnost žaloby před dospělostí pohledávky. Tuto námitku vysvětluje přehledněji Bonavida d'Arezzo ve svém traktátu takto: *Dilatio solutionis est, que solutionem differunt, si agas ante Kalendas, et petas, quod in Kalendis tibi debetur, potest excipi, quod antequam cedat et veniat dies, non possit agere.* D'AREZZO, *op. cit.*, s. 261.

obsažených v citované části. Setkáváme se zde s výkladem termínů *cedere diem* a *venire diem*, které indikují počátek přípustnosti úspěšného podání žaloby.⁷¹

Druhým typem deklinatorních námitek jsou námitky procesního charakteru směřující proti soudu nebo osobě soudce. Jako příklad těchto námitek uvádí traktát námitku poukazující na příbuzenský vztah k žalobci⁷² nebo další námitky případné podjatosti. Dalším příkladem deklinatorních námitek směřovaných nyní proti samotnému roku je nezpůsobilost žalobce spor vést; mohlo se jednat o námitku proti jeho nízkému věku. *Speculum Iudiciale* výčet těchto námitek dále rozvádí a poukazuje také na to, že tímto druhem námitek lze napadnout například způsobilost věci (*ratio rei*), která není v dané diecézi k projednání příslušná, způsobilost prokurátora žalobce (*ratio procuratoris*), způsobilost místa projednání (*ratio loci*), způsobilost časovou (*ratio temporis*), způsobilost jednání (*ratio causae*), poukazující na to, že žaloba byla vznesena různými osobami u různých soudců, způsobilost žaloby (*ratio libeli*), či způsobilost fóra (*ratio fori*).⁷³ Tento druh námitek, byly-li přijaty, působil po určitou dobu, po kterou projednání věci odkládaly, nicméně na rozdíl od námitek peremptorních jej nevylučovaly. Dalším příkladem tohoto typu námitek, jejíž genezi lze spatřovat v činnostech pseudo-Izidorové dílny, je *exceptio spoli*.⁷⁴ Jednalo se o námitku, která umožňovala biskupovi odložit projednání věci do doby, než mu byla navrácena držba k věcem, které byly odcizeny.⁷⁵

Pro vysvětlení přepisuje traktát čtyři druhy námitek a jejich způsob podání soudu. Jednou z nich je i námitka proti zmocněnci strany žalobce.

Tenor vero quarte excepcionis caret talis

Contra procuratorium pro parte domini P. presbyteri contra dominum N. rectorem ecclesie talis loci oblatum procurator et nomine procuratorio dicti domini N. excipit et excipiendo obicit et dicit, quod virtute predicti procuratorii coram vobis exhibiti et oblati procedere non potestis nec debetis, ex eo et pro eo, quia est omnino insufficientis et in ipso procuratorio non est inserta hec clausula „promitto me ratum et gratum habiturum, quidquid per dictum suum procuratorem actum et factum ac procuratum fuerit et cetera,“ nec in eo posita est hec clausula „ad defendendum litis contestationis et cetera“. Item excipit et excipiendo dicit, quod si premissa obstarent, sicut tamen in rei veritate obstant, quod adhuc virtute illius procuratorii procedere non potestis pro eo et ex eo, quia constat, quod prefatus dominus Petrus tempore sue constitutionis fuit sentencie excommunicationis

⁷¹ „Ulpianus libro primo regularum: „Cedere diem“ significat incipere deberi pecuniam: „venire diem“ significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Ubi pure quis stipulatus fuerit, et cessit et venit dies: ubi in diem, cessit dies, sed nondum venit: ubi sub condicione, neque cessit neque venit dies pendente adhuc condicione.“ D 50, 16, 213. GOTHOFREDUS, D. (ed.) *Corpus iuris civilis Romani... Tomus tertius*, s. 818.

⁷² Supluje zde námitku podjatosti.

⁷³ DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1563, s. 478.

⁷⁴ Úpravu této procesní námitek lze sledovat v desátém titulu Libri secundi dekretálů Řehoře IX., *Cap. IV.* kde je *exceptio spoliationis* zmíněna, a akcentováno její použití před faktickým zabráním věci. „Agens possessorio recuperandae non tenetur ante restitutionem suis spoliatoribus, nisi super quaestione spoliationis; potest tamen ad agendo repelli per exceptionem spoliationis.“ FRIEDBERG, *Corpus iuris Canonici. Pars secunda. Decretalium collectiones*, s. 275.

⁷⁵ Více k této námitce v díle Vojtěcha Vladára např. VLADÁR, V. *Remedia spoli* ve stredovekom kánonickom práve, Praha: Leges, 2014, s. 57, nebo VLADÁR, V. Procené uplatňovanie exceptio spoli in období stredoveku In: BRTKO, R. et al. *Procesné prostriedky a inštitúty rímskeho a kánonického práva*. Praha: Leges, 2017, s. 78n.

*vinculo circumdatus, igitur repellendus existit, quam excepcionem ut iuri consonam procurator et procurario nomine ut supra.*⁷⁶

Výše zmíněná námitka se skládá ze dvou částí, které žalovaný skrze svého prokurátora namítá soudu proti dohodě mezi prokurátorem a zastoupeným. První z námitek napadá formální stránku dohody, neboť jí podle žalobce údajně chybí formule *Promitto me ratum...* a *...ad defendum litis*. Tyto formule jsou také součástí vzorových podání ve *Speculum iudiciale*,⁷⁷ přičemž první z formulí vyjadřovala vůli zastupované strany přijmout veškerá jednání, které za něj prokurátor před soudem učiní a druhá pravděpodobně jeho zmocnění před soudem za zastoupeného jednat. Druhou namítanou skutečností je údajná exkomunikace žalobce Petra, což by znemožňovalo jeho stání před soudem a projednání žaloby v plném rozsahu.

2.4 *Exceptiones anomale*⁷⁸

Anomální námitky lze jednoduše charakterizovat jako takové, které v sobě kloubí charakteristické znaky obou předchozích kategorií, tj. mohou být navrženy před i po *litis contestatio* a musí být projednány. Traktát u těchto námitek poukazuje především na to, že nemusí být vždy zcela jasné, jestli se bude jednat o námitku trvalou, nebo pouze dočasnou.⁷⁹ Příkladem takového typu námitky je *excepcio excommunicationis*, tedy námitka poukazující na nemožnost protistrany stát před soudem, aniž by řečený subjekt porušil uloženou povinnost zdržet se mimo diecézi. Neurčitost této námitky je dána také individualizací předmětného trestu, neboť například z agendy církevního trestního soudu z počátku 15. století vyplývá, že tresty spočívající v exkomunikaci mohly být udělovány v horizontu let (a v takovém případě by použitá námitka měla charakter dočasný).⁸⁰ Mohlo se také stát, že daný plebán byl z diecéze vypovězen navždy (což by znamenalo, že se námitka stává peremptorní).⁸¹ O této námitce se traktát více nezmiňuje, nicméně *Speculum iudiciale* uvádí několik poznámek vázaných k tomuto institutu, například že tato námitka, byla-li protistraně známa, musela být přednesena. Nebylo totiž žádoucí, aby se před soudem vyskytovaly osoby exkomunikované, a proto příručka stanovuje, že věděl-li žalovaný o této překážce, ale přesto námitku nevznesl, mohl být odsouzen k plnému hrazení nákladů. Zároveň V. Durand stanovuje vyvratitelnou právní domněnku *semel excommunicatus, semper praesumitur excommunicatus*.⁸² V traktátech, které používají klasické dvojí

⁷⁶ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192r.

⁷⁷ Formule upravující zastoupení viz DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1592, s. 210.

⁷⁸ Některé procesní příručky hovoří o anomálních a smíšených námitkách *promiscue*. Srov. CLERICATUS, *op. cit.*, s. 52.

⁷⁹ ... *de quibus dubitatur an sint perpetue an temporales*. MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

⁸⁰ Například 6. března 1408 byl rozhodnutím korektora kléru odsouzen Blažek za svatokrádež a padělání měny ke dvěma hodinám na pranýři, jednomu roku ve vězení a vypovězení z diecéze pražské na dva roky. ADÁMEK, J. *Archiv český díl XLIII. Acta correctoris cleri civitatis et diocesis Pragensis annis 1407–1410 comparata*. Praha: Centrum mediivistických studií, 2018, s. 180. Ke stejnému dni je datován také rozsudek proti Tomáši z Písku, jenž byl před soudem souzen za vraždu hostinské a byl mu přiřknut trest dvou hodin na pranýři, vězení a dvou let vypovězení z diecéze. ADÁMEK, *op. cit.*, s. 181.

⁸¹ Například 7. května 1408 byl kněz olomoucké diecéze Jan řeč. Iudex odsouzen korektorem kléru Herešem za krádeže, svatokrádeže a loupeže k dvěma hodinám na pranýři, sedmi létům vězení a trvalému vypovězení z diecéze. ADÁMEK, *op. cit.*, s. 183.

⁸² DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1592, s. 159.

dělení bez ambicí se s prolínavým charakterem některých námitek vypořádat, se námitka exkomunikace žalobce nebo jeho prokurátora vyskytuje mezi námitkami dilatorními. Takto se s ní lze setkat v traktátu Mikuláše Puchníka (*Processus iudiciarius secundum stylum Pragensem*) nebo v traktátu *Ordo antequam*.^{83,84}

2.5 *Exceptiones mixtae*⁸⁵

Poslední kategorií, o které se traktát v úvodu k procesním námitkám zmiňuje, jsou námitky smíšené. Výklad k této kategorii je velmi strohý a omezuje se pouze na konstatování, že mimo jmenované existují ještě další *exceptiones*, které jsou svou povahou nejednoznačné, a kterým se proto říká smíšené.⁸⁶ V tomto ohledu je zajímavý příklad, kterým charakteristiku této kategorie vysvětluje V. Durand, a která byla do traktátu převzata i s odkazem na římský Kapitol. *Item est alia exceptio, que dubia, sive mixta appellatur: ut si peto a te X., que mihi promisisti et tu respondes te non teneri, quia sub conditione promisisti, scilicet si A. ascenderit Capitolium dubium quidem est an sit dilatoria, vel peremptoria, quia si nunquam ascendit peremptoria est.*⁸⁷ *Si ascendit,*⁸⁸ *dilatoria est.*⁸⁹ Z ukázky vyplývá jednak její římskoprávní základ, a jednak nemožnost určit charakter některých námitek, neboť ten může být odvislý od toho, jestli určitá událost nastane, nebo nenastane (v tomto případě, jestli Titius vystoupá na Kapitol, nebo ne).

2.6 *Replicationes*

Proti podaným námitkám měl žalobce možnost obrany skrze repliky (nebo *reconventio*).⁹⁰ Replika dávala žalobci možnost se k podávaným námitkám vyjádřit ve stanovené lhůtě,⁹¹ případně je před soudem vyvrátit. Proti takovéto replice dávalo právo do rukou žalovaného institut dupliky, umožňující reakce na podanou repliku. Duplice může žalobce oponovat případně znovu triplikou. V rámci teoretického vymezení tohoto institutu vychází traktát opět z části z díla V. Duranda.

Použití a aplikaci tohoto procesního institutu traktát představuje na několika příkladech, přičemž tím prvním je podávání repliky proti námitce vycházející z *pactum de non petendonebo* námitce *rei iudicatae*. Dalším příkladem je pak polemika nad replikou vůči námitce exkomunikace a může-li exkomunikovaný vůbec repliku podat.

[P]uta peto a te centum, que tibi mutuum tu excipis dicens te habere pactum de non petendo vel te absolutum ab obligatione per acceptilacionem, quo probato absolveris.

⁸³ Ztotožníme-li se s hypotézou prezentovanou v daném oddíle týkající se nepřesného písařského přepisu traktátu BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 127.

⁸⁴ FRIEDMANN, *op. cit.*, s. 218.

⁸⁵ Vyvstává otázka, jestli se jednalo o námitky, které měly původně sloužit k obraně proti *actiones mixtae*, které v římském právu označovaly kombinaci osobních a věcných žalob, a jestli se tato kategorie nevyprázdnila až recepce do kanonického procesu, neboť z traktátu vyplývá její nadbytečná povaha.

⁸⁶ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v.

⁸⁷ V Durandově traktátu použit tvar konjunktivu přítomnosti 3. os. sg. *ascendat*, který je gramaticky vhodnější.

⁸⁸ Správně opět *ascendat*.

⁸⁹ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 192v. DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1563, s. 478.

⁹⁰ PENNINGTON, K. Two essays on Court Procedure. In: *Academia.edu* [online]. Dostupné na: https://www.academia.edu/7848286/Two_Essays_on_Court_Procedure, s. 182–183. [cit. 26. 06. 2022].

⁹¹ DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1563, s. 479.

Sed ego possum replicare, quod tale pactum per metum sive dolum vel contra leges fuit extortum vel abrenuncciatum rei per aliud pactum ultimum, quo ostenso obtinebo... Verum contra meam replicacionem tu potes duplicare de tacito pacto,⁹² In vel, quod dolus me sciente vel volente intervenit... Ad id quod et tu etiam iterum potes replicare contra meam duplicacionem de alio pacto ultimo et hec habentur iusti de replicacionibus et in predicta pacta.⁹³

Tento úryvek ukazuje jakým způsobem si strany přehazovaly důkazní břemeno v rámci sporu. Zároveň je vidět, že proti jednotlivým námitkám mohl žalobce skutečnosti podmínky vylučující projev vůle. Toto mělo i své výjimky, neboť nebylo možné podat repliku zlého úmyslu proti stejné námitce.⁹⁴ Dalším příkladem je replika podávaná proti peremptorní námitce *res iudicata*, přičemž žalovaný v replice uvádí, že v kauze nerozhodoval ustavený soudce, ale věc byla vypořádána skrze *transacta finitave*⁹⁵ a takové jednání nemůže být uznáno za platně skončený spor. Zde se traktát odkazuje opět na 50. knihu Digest a jejich 16. titul „*De verborum significatione*“, kde je tento termín vysvětlen jako „věci rozřešené“, které jsou takovým způsobem vypořádání, jenž nezakládá překážku *rei iudicatae*, ale umožňují spor projednat také před soudem.⁹⁶

Posledním z příkladů, nad kterým je v traktátu vedena polemika, je námitka exkomunikace podaná proti jedné ze stran. „Vystává totiž otázka, jestli na repliku žalobce může odpovědět žalovaný, který je exkomunikován.⁹⁷ Jinými slovy: žalobce podává žalobu, žalovaný podává proti ní námitku *de non petendo*, žalobce odpovídá replikou o novější dohodě, žalovaný duplikou namítá existenci ještě dalšího a novějšího kontraktu a ze strany žalobce se replikuje, že strana je v exkomunikaci.“⁹⁸ Podle V. Duranda toto možné je, nicméně tato replika exkomunikace se neváže k předchozím námitkám a jejich replice, neboť neodpovídá a neváže se na předmět předchozích replik. Jednodušeji řečeno tedy námitka a na ní vázané repliky spolu musely souviset v předmětu a strany nemohly podávat repliky svévolně. Traktát k tomu dále uvádí, že: *Si autem excipio de excommunicatione contra te et tu replicas de alia contra me, non bene excipis, quia replicatio non tollit exceptionem.*⁹⁹

2.7 *Sententia interlocutoria*

Po podání námitek a případných replik bylo opět na soudci, aby o přípustnosti námitky rozhodl. Bez vypořádání excepcí nebylo možné v jednání pokračovat. K tomuto účelu sloužilo mezitímní rozhodnutí (*sententia interlocutoria*).¹⁰⁰ K tomuto institutu uvádí traktát pouze

⁹² Na rozdíl od úpravy v *Circa processum iudicarium* uvádí V. Durand místo slova *tacito* slovo *tercio*. V rámci úryvku toto vyjádření dává větší smysl, a proto bylo použito pro překlad.

⁹³ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 193r.

⁹⁴ DURANDUS, *Speculum iuris. Pars Secunda*, 1578, s. 82r-83v.

⁹⁵ ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, L. *De regulis iuris et de verborum significatione. Rozbor římskoprávního oddílu Příručky práva městského Jana z Gelnhausenu*. 2012. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 115. Od věci pravomocně rozsouzených se musely odlišovat věci konečně projednané.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ DURANDUS, *Speculum iuris. Pars Secunda*, 1578, s. 83.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 193r.

¹⁰⁰ BRUNDAGE, J. *The Medieval Origins of the Legal Profession*. Chicago: The University of Chicago Press, 2008, s. 432.

dvě formulová rozhodnutí, z nichž jedno přepisuje rozhodnutí, které uznává, že námitaná skutečnost v excepci byla prokázána, a druhé naopak ukazuje situaci, kdy soudce námitku žalované strany nepřijal. Níže uvedený příklad ukazuje druhou z formulí pro mezitimní rozhodnutí.

Interlocutoria quando exceptio non fuerit probata:

*Cristi nomine primitus invocato et cetera. Cum nos Jacobus prepositus ecclesie Wratislaviensis Iudex in causa que vertitur seu verti speratur inter P. ex una parte et H. parte ex altera a sede apostolica delegatus et specialiter deputatus cognovisse valuissemus de causa prescripta auctoritate domini pape predictus a nobis citatus contra apostolicas literas excipiendo proposuit sub hac forma contra rescriptum et cetera, vel proposuit hec contra impetratorem rescripti tempore sue impetrationis fuisse excommunicationis vinculo inodatum. Sed quia termino eidem ad hoc probandum statuto praefatus P. suam exceptionem sufficienter non probavit, id circa interloquendo pronunciamus dictum H. actorem excommunicatum non esse et ad prosecutionem cause sue debere admitti, et nos executione mandati apostolici procedere posse exceptionem huiusmodi non obstante. Sed si lis fuerit contestata et iudiciaveris ordo servatus in huiusmodi exceptionis cognitionem fiet de hec mencio in ipsa pronuncciatione, quod si reus probare voluerit vel nequiverit, quod obiecit sic pronuncciat iudex.*¹⁰¹

Z mezitimního rozhodnutí vyplývá, že exkomunikace v předchozí podané námitce se nepodařila žalovanému prokázat, a tudíž žalobce může opětovně pokračovat ve vedení sporu bez ohledu na podané námitky.

3. *Exceptiones in Processu iudicarium secundum stilum Pragensem*

O něco známější kanonicko-procesní příručkou, jež vznikala v pražské diecézi mezi léty 1386 až 1389,¹⁰² je příručka nazvaná *Processus iudicarius secundum stilum Pragensem* z pera oficiála pražské diecéze posledních dvou decenníí 14. století, Mikuláše Puchníka. Oproti *Circa processum iudicarium* je Puchníkův traktát obsahově méně elokventní, přesto může být srovnání deskripce institutu procesních námitek žádoucí, zejména s ohledem na jejich mnohdy nejednoznačnou interpretaci.

Z hlediska systematiky se úprava excepcí řadí v traktátu stejně jako v rámci *Circa processum iudicarium* za pojednání o podání libelu a před stanovením termínu *litis constatio*, neboť traktát vybízí žalovaného ke zvážení přednesení vhodné námítky vůči žalobním článkům před samotným jednáním, které by řízení buďto na čas přerušilo nebo zastavilo zcela.¹⁰³ Na rozdíl od obecné úpravy a rozdělení *Circa processum iudicarium* představuje M. Puchník tři kategorie námitek, a sice námítky dilatorní, deklinatorní a peremptorní.

¹⁰¹ MZA, Fond E 6, sign. G f 2, fol. 193v.

¹⁰² BUDSKÝ, D. Mikuláš Puchník. *Život a právnícké dílo*. Praha: Karolinum, 2016, s. 29.

¹⁰³ *Nota, quod reus, antequam constatur lis, debet deliberare, si sibi aliam expense exceptiones competunt per quas litem differat, vel excludat*. BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 127.

3.1 *Exceptiones dilatoriae*

Výklad k dilatorním námitkám je v rámci rukopisu poměrně krátký a omezen pouze na větu; *Unde quedam sunt exceptiones dilatorie, videlicet quando actori vel procuratori actoris executio obicitur*.^{104,105} Zatímco charakter námitek zde není popsán, uvádí M. Puchník rovnou příklad této námitky. Před jeho vymezením je třeba ale krátkou poznámku věnovat znění příkladu v jednotlivých exemplářích rukopisu. Prizmatem předchozího výkladu je nasnadě zvážit, jestli text mnichovského rukopisu, který Dominik Budský pro základ své edice použil, v této části používá správnou terminologii pro zachování smyslu dané námitky.¹⁰⁶ Krakovský exemplář Puchníkova rukopisu, který je dle slov D. Budského o málo mladší než exemplář mnichovský, užívá v této větě místo termínu *executio* termín *excommunicatio*. Z dvanácti srovnávaných exemplářů z edice sice vyplývá, že krakovský rukopis tuto záměnu uvádí jako jediný, nicméně z hlediska právního významu se zdá být tento příklad podstatně intuitivnější. Úryvek totiž hovoří o dilatorních námitkách jako o takových, kterými je namítána „exekuce“ žalobce nebo jeho prokurátora. Logičtější je přitom domněnka, že daný termín by se měl vztahovat k exkomunikaci, kterou žalovaný vůči svému žalobci nebo jeho zástupci namítá. Není jinak zcela zřejmé, proč a v jakém případě by bylo vhodnější užití termínu exekuce, který se navíc v žádném konzultovaném rukopise týkajícím se kanonického procesního práva v rámci námitek nevyskytuje. Navíc zařazení námitky exkomunikace mezi dilatorní by mohlo podpořit výše zmíněnou domněnku poukazující na fakt, že v záznamech dokumentovaných trestů korektora kléru byla exkomunikace stanovena často také *ad tempus*.¹⁰⁷

3.2 *Exceptiones declinatoriae*

Druhou zmíněnou kategorií jsou námitky deklinatorní, které jsou dvojího druhu, a to proti soudci anebo proti jeho jurisdikci.¹⁰⁸ Příručka mimo toto vymezení nezmiňuje žádné další případy, i nad rámec je snad záhodno konstatovat, že na rozdíl od této kategorie v *Circa processum iudicarium* není soud od osoby soudce terminologicky zcela oddělen, neboť obě deklinace jsou odvozeny od osoby soudce. Z ostatních teoretických příruček sice vyplývá, že deklinace soudu je svým charakterem námitkou dilatorní, nicméně její zvláštní vyčlenění v rámci Puchníkova traktátu může poukazovat na důležitost a frekventovanou utilizaci tohoto typu námitek. Zrovna tento druh námitky je v příručce prezentován jako modelový příklad táhnoucí se celým rukopisem a sloužící k vysvětlení jednotlivých institutů. Podaná námitka proti příslušnosti (přesněji působnosti, avšak toto je *obiter dictum*) soudu má následující formuli:

¹⁰⁴ Dle kritické edice D. Budského je v Krakovském exempláři rukopisu místo slova *executio* slovo *excommunicatio*. Tamtéž.

¹⁰⁵ BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 127.

¹⁰⁶ Přihlédneme-li v této souvislosti k dalšímu traktátu vzniknuvšímu v Německu nazvaném *Ordo antequam*, seznáme, že v rámci vlastního výkladu o dilatorních námitkách používá autor příklady dilatorních námitek a jejich formulací, přičemž námitka směřující proti žalobci nebo jeho prokurátorovi je právě námitka exkomunikace, jež vypadá následovně: *Contra actorem sic excipiat reus dicens „Vos non potestis esse actor contra me quia excommunicatus estis, ergo non habebis personam standi in iudicio.“ Eodem modo excipiat reus contra prokurátorem actoris quod sit excommunicatus*. FRIEDMANN, *op. cit.*, s. 218.

¹⁰⁷ Příkladem může být již zmiňovaný Tomáš z Písku. ADÁMEK, *op. cit.*, s. 181.

¹⁰⁸ [*Q*]uam declinatorie per quas iudex recusatur vel ipsius iurisdictio declinatur: BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 127.

*Protestatur procurator et procuratorio nomine B. laici de tali loco, quod in vestram iurisdictionem non consentit per quamvis actum, factum aut faciendum sed ipsam declinando nullatenus in se prorogare intendit et hac protestatione salva et habita in quolibet actu pro repetita facto vel faciundo contra quendam libellum, si sic dici meretur per plebanum talis loci contra B. laicum oblatum dictus procurator excipiendo proponit et dicit, quod huiusmodi libellus talis est, quod sibi non est respondendum, ut per vos dominum honorandum dictus laicus est cogendus ei libello respondere ex eo et pro eo, quod in eodem libello petitur pecunia, que est res materie temporalis spectans ad cognitionem iudicis secularis, sed cum iudex secularis non est negligens in exhibenda iusticia, immo nec est super ea requisitus et reus et laicus et res, que petitur est secularis, ut prefertur, quare cum actor regulariter sequatur forum rei, petit dictus procurator eundem B. laicum ad iudicium seculare remitti et accto actorem sibi in litiis expensas condemnari ob in debitam vexacionem vestra sententia mediante iuris aliis beneficiis in omnibus semper salvis etc.*¹⁰⁹

Ve výše citovaném úryvku se jedná o spor mezi plebánem a laikem, a ačkoliv to není v námitce přímo řečeno, jedná se o dilatorní námitku deklinatorní, která míří proti jurisdikci daného soudu. V tomto případě namítá prokurátor soudci, že řešená věc by měla být projednána před světským soudem, a to proto, že by žaloba měla následovat *forum* věci tak, jak je zvykem.

3.3 *Exceptiones peremptoriae*

Poslední poznámka je věnována peremptorním námitkám, které spor vylučují a znemožňují jeho další projednání. Zde M. Puchník konstatuje, že jsou dvojího druhu, dělitelné v podstatě podle fáze, ve které se podávají; jednak ty, které se vznášejí ještě před *litis contestatio*, (jako příklad jsou uváděny např. *pactum de non petendo*), a jednak taky *res iudicata per sententiam*.¹¹⁰ První ze zmíněných je hmotněprávní překážka, kterou *Circa processum iudicarium* reflektuje v rámci *exceptio pacti conventi*. Nad rámec již známých příkladů pak k tomuto typu peremptorních námitek přidává autor ještě jako příklad nemožnost věc projednat kvůli již platnému jmenování rozhodců sporu nebo z důvodu již existující mimosoudní dohody.¹¹¹ Druhou kategorií jsou pak ty, které lze podat kdykoliv během řízení. Jako příklad jsou jmenovány námitky směřující proti svědkům. Není zcela jasné, proč tento typ námitek není řazen k námitkám dilatorním.

Výše uvedená rozřešení sporu před nebo během *litis contestatio* jsou všechna založena na kladném přijetí námitek ze strany soudce. Příručka pamatuje ale také na situace, kdy soudce odmítne uznat oprávněné námitky. V takovém případě může žalovaný podat proti mezitímnímu rozhodnutí odvolání.¹¹²

¹⁰⁹ BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 126.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 127.

¹¹¹ Termín *arbiter* je v příručce použit správně v rámci označení rozhodce. V pramenech se totiž lze setkat také s termínem *arbitrator*; jež, ač často zaměňovaný, je dle V. Duranda osoba zprostředkující *compositio amicabilem*. BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 128. Srov. DURANDUS, *Speculum iuris. Pars prima et secunda*, 1592, s. 95 a násl.

¹¹² BUDSKÝ, *op. cit.*, s. 128.

4. *Diocesis Pragensis*

Pro jakýkoliv výklad týkající se církevního soudnictví 14. a počátku 15. století jsou stěžejní pomůckou dochovaná soudní akta generálních vikářů. Střípky soudních knih z let 1373–1387,¹¹³ 1392–1393,¹¹⁴ 1396–1398,¹¹⁵ 1401–1404,¹¹⁶ 1406–1407,¹¹⁷ 1407–1408¹¹⁸ a 1420–1424 (včetně fragmentů akt oficiála),¹¹⁹ jež editoval Ferdinand Tadra, poskytují vhled do každodenní soudní činnosti biskupského zástupného úřadu generálního vikáře, která se v tomto období skládala především z řešení sporů o beneficia nebo o práva s nimi spojená. I když notáři do akt nepřepisovali doslovné znění jednotlivých podání stran, lze z jejich znění vyjít pro základní přehled týkající se uplatnění procesních námitek. Pro starší bádání je pak také možno zohlednit kusé informace z dochovaných soudních listin zachycující postup oficiála nebo generálního vikáře, které zachycují znění libelů nebo podání stran, a mohou tak být cenným pramenem pro studium kanonického procesu.

Zápisy soudních řízení v aktech demonstrují, že podávání procesních námitek bylo proti podané žalobě relativně hojně využíváno, dokonce lze říci i nadužíváno ve prospěch žalovaného. Převažující většina zaznamenaných námitek však byla ustanoveným soudcem nebo arbitrem odmítnuta.¹²⁰ Po podání námítky stanovil soudce datum pro vynesení mezitímního rozhodnutí, přičemž pokud námítky shledal nedůvodnými, nařídil *exceptione non obstante* žalované straně odpovědět na podanou žalobu v určitém termínu.¹²¹ Ještě častěji, než s odmítnutím námitek se v aktech setkáváme se zaznamenaným vzdáním se práva podat námítky v budoucích sporech.¹²²

Stejně jako je zmíněno v učených příručkách, byly před soudem rozlišovány námítky *juris vel facti*,¹²³ z čehož tedy vyplývá, že tehdejší praxe povolovala využití námitek práva nebo *ad hoc* plynoucích ze skutkového stavu. V některých případech soudních listin se lze

¹¹³ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské I. (1373–1379)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1893.

¹¹⁴ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské II. (1380–1387)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1893.

¹¹⁵ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské III. (1392–1393, 1396–1398)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896.

¹¹⁶ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské IV. (1401–1404)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898.

¹¹⁷ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské V. (1406–1407)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899.

¹¹⁸ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské VI. (1407–1408)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.

¹¹⁹ TADRA, F. (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské VII. (1420–1424)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901, s. XI a násl.

¹²⁰ Zápisy stylizovány takto: *Secunda feria ante Symonis et Jude die XXVI. m. Octobris in causa Wenceslai presbyteri cum Stukonibus interloquendo d. vicarii mandaverunt responderi lib. obl. exceptione non obstante...* TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 232.

¹²¹ Také například 3. června generální vikář Kuneš *interloquendo mandavit, libello pro parte gardiani et conventus oblato responderi exceptione non obstante...* TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 200.

¹²² TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 23, 28, 65, 84, 90, 110, 112, 138, 144, 145, 153, 168, 177, 289, 287, 350, 357.

¹²³ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 4.

setkat s rozvedením této typizace, neboť se notáři odkazují na využití námitek *juris civilis et canonici*,¹²⁴ *vel consuetudinis*,¹²⁵ *ac etiam juris terre Bohemie*.¹²⁶

Navržené excepcce bývaly podávány písemně a podle povahy ve stanovené lhůtě. Kanonický proces si vynucoval vedení procesních úkonů v zastoupení prokurátorem, nicméně nebylo vyloučeno, aby si vedle prokurátora subjekt zvolil i advokáta.¹²⁷ Kvalifikovaných znalců kanonického práva nepůsobilo v té době při soudu generálního vikáře mnoho, a proto se jména některých prokurátorů velmi často opakují.¹²⁸ Z toho je patrné, že tito zástupci jednotlivých stran měli velmi dobrý přehled o způsobech římsko-kanonického procesu, a ač byl výsledek podané námítky v zásadě negativní, představovalo takové jednání vzhledem ke stanoveným lhůtám pro odpověď spolehlivý způsob prodloužení řízení.

Z hlediska terminologie následuje praxe vymezení, o kterém hovoří také *Circa processum iudiciarium*; tedy že námítky typu *pactum de non petendo, numeratae pecuniae, etc.* si v zápisech podržely název *exceptio*, zatímco námítky směřující proti soudu používaly termínu *defensiones*.¹²⁹ Nejčastějším typem *defensiones* byla námítka místa a času (*loco et tempore*).¹³⁰ Tyto druhy námitek zpochybňující příslušnost soudu, případně promlčení pohledávky byly ze své podstaty dilatorní, a proto je označení *defensiones* přiléhavé. Námítky vůči soudu se vyskytují často i v soudních listinách například ze dne 1. července 1350, kdy spor rozhodují arbitři Mrákota, mnich milevského kláštera, a Přibyslav, mnich kláštera v Hradišti. Tito k podaným námítkám konstatují: *super quisdam excepcionibus pro parte dicti fratris Bernhardi coram nobis nuper oblatis, que nostram pretendunt iurisdictionem impedire seu curvare, interloquendo pronunciamus in hiis scriptis, quod non obstantibus excepcionibus predictis in modum et formam, prout sunt propositae coram nobis, fore debere responderi ac respondendum esse petitioni pro parte dicti d. Hynconis oblate coram nobis. Quas exceptiones falsas reputamus et expresse contra iuris formam iuris oppositas et obiectas...*¹³¹

Z úryvku vyplývá, že podané námítky směřovaly proti jurisdikci daného soudu, nicméně byly zamítnuty pro nedostatečnou materiální a formální stránku.

Co se týká peremptorních námitek, v aktech se setkáváme s námítkami *de non petendo* nebo námítkou *non numeratae pecuniae*, přičemž toto označení je někdy v soudních

¹²⁴ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské IV*, s. 104.

¹²⁵ EMLER, J. *Regesta Bohemiae et Moraviae. Pars IV. (1333–1346)*. Praha: Typis Gregerianis, 1892, s. 97.

¹²⁶ Tamtéž, s. 513.

¹²⁷ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské IV*, s. 186.

¹²⁸ Jedním z takových byl třeba Jakub ze Sušic, řeč. Aristoteles, v Aktech se objevuje poprvé v záznamech z roku 1379, o rok později na začátku září už působí před soudem generálního vikáře pravidelně jako prokurátor, například ve sporech o faru panny Marie v Domažlicích, stejného dne o faru v Lipně, na konci září ve sporu o faru v Černčicích, v květnu 1381 zastupuje faráře v Přibenicích, Habarda řeč. Plichtu ze Žerotína ve sporu o patronátní právo kostela v Hořovicích, nebo jako zástupce ve sporech z kupních smluv mělnického probošta a pána z Kolovrat. Mezi dalšími častými prokurátory se vyskytuje Václav Misska nebo Machuta. TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 33, 39, 99, 104, 167.

¹²⁹ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 19.

¹³⁰ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 125, 420. TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 252, 314, 316.

¹³¹ ZACHOVÁ, J. *Regesta Bohemiae et Moraviae. Pars V. Fasciculus 3. (1350–1352)*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2000, s. 462.

listinách označováno jako námitka *non solute*,¹³² tedy námitka nesplaceného, čímž poukazuje na fakt, že materiální stránka této excepce má obdobný obsah jako stejnojmenný římskoprávní institut. V případech se objevují také námitky směřující proti svědkům,¹³³ případně podaným listinám.¹³⁴

Od chvíle podání námitky měla protistrana osm dní na vyjádření a stejné pravidlo platilo v případě dupliky nebo tripliky. Pomyslné přehazování důkazního břemene mohlo trvat delší dobu, neboť soudní akta dosvědčují také užití quadrupliky.¹³⁵ Problémem nebylo ani konsenzuální odročení věci na základě dohody prokurátorů sporu.¹³⁶ Finální délka skutkově složitějších věcí se tak mohla nést přes deset zápisů; tedy deset jednání o různých časových odstupech, zejména byla-li věc postoupena k soudu oficiála.¹³⁷

Pro lepší ilustraci role procesních námitek v rámci učeného procesu kanonického jsou představeny některé případy, které v druhé polovině 14., případně na počátku 15. století zaměstnávaly soudní úředníky pražské konzistoře a soudu generálního vikáře, a které přinášejí odraz uplatnění jednotlivých procesních institutů.

4.1 Spor o desátky mezi farářem Janem ve Vilémově a opatem Ondřejem kláštera řádu sv. Benedikta¹³⁸

Prvním vybraným případem je spor mezi Janem, farářem kostela ve Vilémově, se sousedem Ondřejem, opatem kláštera řádu sv. Benedikta o vybírání desátků v hraniční části jejich pozemků, konkrétně třemi poplužními mezi vesnicemi Sirákovcemi a Sptycemi.¹³⁹ Ke 3. únoru 1369 je datováno konečné rozhodnutí sporu pražským oficiálem Jenčem,¹⁴⁰ představeným kostela svatého Kříže ve Vraclavi. Jak je zvykem, rozhodnutí shrnuje předehlí skutkový stav, přičemž se dozvídáme, že předmětná žaloba byla podána Janem ve Vilémově, ve které uvádí, že výše zmíněný opat se svým konventem berou užítky za hranicemi svého benefícia. Konkrétně má žalovaný proti právu spravovat tři popluží (araturarum) náležející do správy vilémovské fary. Škodu farář Jan stanovil na 15 kop grošů, neboť k překračování práva má dle žaloby docházet už 11 let. Soud proto žádá o rozhodnutí, ve kterém by žalované straně uložil zdržení se zásahu do práv jeho farního benefícia a náhradu škody společně s náklady řízení. Na tuto žádost odpovídá prokurátor opata Ondřeje Tomáš

¹³² Jedná se o zápis stvrzující prodej hradu Hohenstein a osady Hersbruck císaři Karlu IV., přičemž jsou jmenovány opravné prostředky, kterých se konvent kláštera v Bergenu vzdává vůči svým dědicům. Mimo jiné listina zmiňuje *excepcioni doli mali vel cause metus, excepcioni non solute seu numeratae pecunie, non puri auri seu leglais ponderis et omnibus iuris beneficiis...* MENDL, B. – LINHARTOVÁ, M. *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae. Fasciculus 2. (1358–1363)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 194.

¹³³ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 105. TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 143. Ve věci týkající se střídnictví v Boleslavi. TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 253, 265, 276.

¹³⁴ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 347.

¹³⁵ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské IV*, s. 215.

¹³⁶ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 260.

¹³⁷ Ke koexistenci a vztahu obou soudů opět in: HLEDÍKOVÁ, *op. cit.*, s. 157–171, která popřela koncepci Ferdinanda Tadry o jednom soudu a spíše se přiklonila k diverzifikaci těchto dvou úřadů.

¹³⁸ BLECHOVÁ, L. (ed.). *Regesta Bohemiae et Moraviae: diplomatica nec non epistolaria. Pars VIII. Fasciculus II. (1364–1366)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2018, s. 258.

¹³⁹ Dnes ležících u hranic kraje Středočeského, Pardubického a kraje Vysočina.

¹⁴⁰ *Ienczo, Jenczone, Jenczkone*. BLECHOVÁ, *op. cit.*, s. 257.

z Bechyně replikou se zapírací formulí *negando narrata prout narratur* a dodává,^{141,142} že se žalovaný a jeho konvent o vymezené území stará na vlastní náklady a udržuje jej v dobrém stavu déle než sahá lidská paměť bez placení poplatků. Mimo tuto obranu klade námitku místa a času a protestuje proti návrhu na odsouzení k placení nákladů řízení. Ačkoliv není v listu zaznamenána žádná duplika, ani rozhodnutí proti obranám žalovaného, je jasné, že se jednalo o obrany neúspěšné, neboť následuje předložení žalobních článků a pozice k nim, a následné provádění přísah. Po něm přistoupil rozhodce k dokazování sestávajícího z výslechu svědků. Proti svědkům faráře Jana podal prokurátor protistrany námitku, na kterou pak Tomáš odpověděl replikou. Tyto bohužel do listiny zaznamenány nebyly, a o jejich úspěchu lze proto polemizovat. Opat Ondřej byl totiž rozhodnutím zproštěn požadovaných nároků a žalobce Jan odsouzen k placení nákladů.¹⁴³ Pro svou skoupost nelze ze zápisu přesně určit jaký význam v rámci řízení námitky měly, úspěch lze pravděpodobně přisuzovat prokázané časové kontinuitě držby příslušných polí a vybírání desátků.

4.2 Spor o faru ve Chvalenicích léta Páně 1377¹⁴⁴

Další z vybraných sporů, tentokrát ze soudních knih generálního vikáře, je spor mezi Jaroslavem Blehem a Janem z Hombergu na jedné straně a Jindřichem [Kabátem], plebánem prezentovaným k faře ve Chvalenicích Vilémem z Fuserka, na straně druhé. Jindřich podal 3. února 1377 žádost o potvrzení konfirmace k této faře na soud, proti čemuž se s protinávřhem ozvali druzí dva jmenovaní, tvrdíce, že jsou společně a nerozdílně jedinými patrony daného kostela a uskutečněná prezentace tedy nemůže být platně uznána. Obě strany následně pod přísahou předkládají první důkazy; Jindřich dokládá soudu svou cridu a protistrany dvě prezentační listiny.¹⁴⁵ Datum dalšího dokazování bylo stanoveno na pondělí po 2. neděli postní.¹⁴⁶ Tento den připadl v roce 1377 na 23. února, kdy dotčení patroni a Jindřich Kabát podávají žalobní články, přičemž farář navrhl soudu čtyři svědky; Kříže, soudce Jana, Ubislava a Přibíka. Protistrana proti tomu navrhla

¹⁴¹ *Coram vobis honorabili viro domino Jenczone, preposito ecclesie sancte Crucis Wratislaviensis curie archiepiscopalis Pragensis et apostolice sedis legati officiali, Petrus de Bechina procurator et procuratorio nomine honorabilium et religiosorum virorum dominorum Andree abbatiss totiusque conventus monasterii in Wilemow ordinis sancti Benedicti Pragensis diocesis ad petitionem seu libellum pro parte Johannis asserentis se plebanum ecclesie de Wilhelmow [esse] datum nuper oblatum respondet negando narrata prout narratur; petens petita fieri non debere animo lite contestandi, hoc adiciens, quod domini sui predicti abbates et conventuales, qui fuerunt pro tempore, monasterii predicti agros sive araturas in libello partis adverse expressatas coluerunt et excolunt et excolere fecerunt et faciunt propriis sumptibus et expensis a decem, XX, XXX, XL, L, LX, LXX, LXXX, LXXXX, centum anniscitra et ultra et a tempore et per tempus, cuius contrarii memoria non existit hominum, numquam alicui decimas et eisdem solvencium, et hoc proponit aliis iuris defensionibus sibi et dominis suis semper salvis seu exceptionibus tempore et loco proponendi de expensis litis factis et imposterum faciendi protestando et non aliter neque ultra, de quo protestatur.* BLECHOVÁ, *op. cit.*, s. 258–59.

¹⁴² BLECHOVÁ, *op. cit.*, s. 258.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 183.

¹⁴⁵ *Crida cum confirmacione et investitura* je mandát, kterým zmocňuje biskup nebo generální vikář plebána v okolí uprázdněného benefícia k ohláškám, konfirmaci a investituře prezentovaného kandidáta. Tento dokument se vracel posléze zpátky vydavateli s pečeti a dopisem exekutora *cridy*, informující o průběhu konfirmace a možným námitkám, který by konfirmaci znemožnil. V případě úspěchu byla nově ustavovanému vystavena konfirmační listina.

¹⁴⁶ Dominica Reminiscere. TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 183.

předvést svědků pět; Michala z Měšna, Benedu z Měšna, Jana ze Zličína, Marka ze Ženěvic a Vítka ze Žitova a k tomu navíc blíže nespecifikované rozhodnutí s pečeti pražského oficiála. Soud byl odložen na pátek před květnou nedělí (tj. 2. dubna).¹⁴⁷ Překvapivou událostí je prezentace vzpomínaného Jindřicha k dané faře 11. dubna navzdory vedenému sporu.¹⁴⁸ Další stání bylo 27. dubna odročeno na termín za 15 dní. Spor proto pokračuje 11. května, kdy se vikář Jan táže přítomných, zda-li chtějí v kauze podat nebo přednést ještě jiné důkazní návrhy, než které již byly předneseny, načež obě strany uvádí, že nic dalšího již nenavrhují a je možno přejít k rozhodnutí. Vikář potvrzuje konfirmaci plebána Jindřicha.¹⁴⁹ Spor ale pokračuje, když prokurátor Petr Loderius, jménem patronů podává dilatorní námitku místa a času, přičemž termín dalšího projednání je stanoven na středu za osm dní.¹⁵⁰ Její výsledek (resp. mezitimní rozhodnutí), ale není v aktech zaznamenán, ačkoliv se lze důvodně domnívat, že nebyla přijata. Spor byl totiž rozhodnut 15. července Zbyňkem z Klučova, který prohlašuje, že jimi prezentovaný kněz spor prohrál, přičemž soudce potvrzuje ke kostelu Jindřicha řečeného Kabát. Výše zmíněný kněz se dále distancuje od odvolání, které by zpochybnění patroni chtěli podat a spíše se vyjadřuje v podpoře zvoleného plebána.¹⁵¹

4.3 Spor o patronátní právo kostela v Rožďalovicích roku 1384¹⁵²

Poslední z vybraných kauz se začala psát pravděpodobně kolem roku 1383 a trvala až do roku 1385, kdy z akt postupně mizí. Datum první podané žaloby není úplně jasné a daná fara v Rožďalovicích byla předmětem sporu už na konci roku 1380,¹⁵³ nicméně ze zápisů přímo neplyne, že se jedná o stejný spor, který je bezpečně doložen až od ledna roku 1384, a který byl veden mezi Janem z Turnova a Janem Klačatou. První z jmenovaných se v aktech sice vyskytuje už v roce 1380, kdy si volí prokurátora, není však jasné, jestli se jedná i o počátek daného sporu. Akta přitom konstatují, že prokurátora Jana z Turnova volí *in causa, quam habet super ecclesia in Rozďalovicz*.¹⁵⁴ V listopadu téhož roku pak soud vyzývá strany k podání žalobních článků, ale světlo vrhá až zápis datovaný na první soudní den po svátku Narození Páně, neboť byly strany vyzvány k předložení *tabulas*, kdy prokurátor jedné ze stran namítá, že fara v Rožďalovicích je nedělená, a že na ní musí být pouze jeden plebán. Je patrné, že dosazování plebánů na faru poblíž Nymburka nepůsobilo kontroverze jen výjimečně. Jan Klačata nicméně v tomto sporu nefiguruje a je poprvé u stání doložen až v pondělí 28. ledna po svátku svatého Antonína roku 1384, kdy byl před soudem generálního vikáře přednesen spor o patronátní právo kostela v Rožďalovicích.¹⁵⁵

Jan Klačata ve sporu vystupuje jako strana žalobce, neboť zápis zachycuje jím podanou repliku proti dříve podaným námitkám. Žalobce skrze svého prokurátora odpovídá, že

¹⁴⁷ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 186.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 190.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 196.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 209.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 212.

¹⁵² TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 251.

¹⁵³ Jedná se o vesnici poblíž Nymburku.

¹⁵⁴ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 58.

¹⁵⁵ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 249.

námítky nijak nepřekáží *litis contestatio* a žádá po protistraně, aby odpověděla na žalobu, a za zbytečné prodlužování jednání je navrhuje odsoudit mezitímním rozhodnutím také k placení nákladů řízení. Na tuto repliku podává magister Vavřinec (prokurátor Jana z Turnova) dupliku, ve které uvádí, že předložená replika se nezakládá na pravdě podle práva ani dle skutkového stavu. Žádá proto soud, aby jeho pána Jana osvobodil od odpovědi na žalobu a protistranu odsoudil k placení nákladů.¹⁵⁶ Z první části zápisu sice nevyplývá konkrétní podaná námitka, ale lze usuzovat, že se jednalo o některou z peremptorních námitek, neboť ve vztahu k námitce pramen hovoří o účinku *non impediunt*,¹⁵⁷ což naznačuje spíše peremptorní vlastnosti podané excepce. Zápis dále demonsturuje, jakým způsobem si strany důkazní břemeno ve sporu přehazovaly a lze přemítat o tom, do jaké míry měly repliky předepsaný charakter, neboť uvěříme-li duplice, zdá se, že podané repliky měly spíše za účel jednání prodloužit, neboť se právně ani skutkově nevázaly na vypořádání předmětné excepce.

Rozhodnutí o věci bylo z 18. ledna odloženo o osm dní na středu 27. ledna, což ukazuje, že lhůty byly počítány bez neděle. Nelze nejspíše předpokládat, že by se rozumný člověk připravoval na soudní stání taky v neděli. Tento termín byl danou středu 27. ledna odložen na pátek,¹⁵⁸ a pak znovu na základě dohody stran ještě na sobotu.¹⁵⁹ Mezitímním rozhodnutím toho dne vikář Jan po dohodě se spolusoudcem Matějem vyhlašuje, aby Jan z Turnova prokázal rozsouzenou věc a rozhodnutí o exkomunikaci, kterou namítá řečený Klačata.¹⁶⁰ Spor pokračuje v únoru, kdy Jan Klačata namítá kontumaci druhého Jana, neboť neprokázal exkomunikační rozhodnutí tak, jak mu uložilo mezitímní rozhodnutí.¹⁶¹ Z toho tedy vyplývá, že se skutečně jednalo o peremptorní námítka *rei iudicatae* a *exceptionem excommunicationem*. Spor je projednán znovu 2. března, kdy Vavřinec (prokurátor Jana z Turnova) podává tripliku a žádá soud, aby bylo vyhlášeno rozhodnutí podle předložených věcí, protože se soud rozhodl vyhlášení odložit na termín za čtrnáct dní až mu bude přítomen Klačata.¹⁶² Poslední den měsíce března pak generální vikář opět odkládá projednání sporu na pondělí po svátku Božího těla (tj. až po 8. červnu!), a to z toho důvodu, že byla věc vrácena k prošetření zpět pražskému oficiálovi. Další státní je stanoveno až na 10. června 1384, kdy Klačata prohlašuje, že Jan je kontumován, neboť neodpověděl na žalobu. Nařízení generálního vikáře není v edici zaznamenáno, patrně pro nečitelnost. Ať už byl výsledek jakýkoliv, musel být v Janův neprospěch, neboť Jan prohlašuje, že podá odvolání, přičemž žádá soud, aby mu byl vydán *apostolos*.¹⁶³

Z výše nastíněných sporů je patrné, že forma procesních námitek neodpovídala učené terminologii, neboť námítka měly spíše vágní formulace, stejně jako jejich repliky, kdy obě mělo za cíl jednání ve věci zpomalit. Opakování stejných námitek v různých sporech

¹⁵⁶ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 245.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 247.

¹⁵⁹ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 248.

¹⁶⁰ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 249.

¹⁶¹ TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 251.

¹⁶² TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 256.

¹⁶³ Jedná se o listinu vydávanou instancí, od které se subjekt odvolává a je určena směrem k instanci odvolací. Formu takového listu stanovuje už Gratianův dekret. Forma apostolu in: FRIEDBERG, *Corpus iuris Canonici. Pars secunda. Decretalium collectiones*, s. 477–478.

tento závěr jen podporuje. Stejně tak jako mezitímní rozhodnutí jedné ze soudních listin, která odmítá podané námitky z materiální i formální stránky, poukazující tak na jejich nevelkou kvalitu.

5. Závěr

Je patrné, že dochované prameny středověkého práva poskytují jen rámcový přehled jednotlivých právních institutů. K doplnění výkladu kanonického práva je tak vhodné sáhnout po procesních příručkách, které ač byly neoficiálním pramenem práva, mohou poskytovat lepší vhled do praxe než oficiální církevní kanony. Zkoumaná příručka *Circa processum iudicarium* tak jistě nabízí prostor pro zkoumání různých procesních institutů včetně příkladů vytažených z praxe.

Obsažená úprava procesních námitek (zvaných *exceptiones*, *defensiones* a někdy šířeji *dilationes*) ukazuje nesporně inspirační zdroje zejména v díle *Speculum iudiciale*, které v rámci svého výkladu vychází z římskoprávní úpravy. Římskoprávní odkazy byly v předemětné příručce sice povětšinou vynechány, zůstaly však skrovné reference na některé části Digest a jejich výkladová ustanovení. Rozdělení námitek na peremptorní, dilatorní, anomální a smíšené tedy není originální, ale je převzato ze zevrubnějšího traktátu francouzského kanonisty. Mimo členění je nutné konstatovat, že podoba námitek mohla být různá, zejména jednalo-li se o námitky týkající se skutkového stavu a nikoliv námitky právem upravené. Důležité vlastnosti námitek bez ohledu na vymezení různých traktátů by se daly shrnout do tří bodů; **jednak kdy je možné excepci podat, jak dlouhou dobu má schopnost působit, a jaké má účinky v rámci dokazování.**

Praxe pražské diecéze pak budí dojem, že námitky sloužily jako jakási výplň soudního sporu, neboť většina podaných excepcí skončila neprokázána a soud pokračoval jejich podání navzdory.¹⁶⁴ To může být dáno nevalnou kvalitou jejich podání, jak ostatně dokládají i zápisy soudních listin. Je však patrné, že se spory před soudem generálního vikáře nesly přes mnoho soudních roků, než byla věc rozsouzena a byla-li námitka alespoň částečně ucházející, zakládala odročení sporu o osm dní, sloužící k podání repliky. Z akt je také patrné, že strany nezřídka žádaly vydání apostolu sloužícího odvolací instanci.

V rámci dalšího badatelského zaměření může zmiňovaná příručka poskytnout komplexní pochopení učeného procesu kanonického bez omezení na toliko jeden institut.

¹⁶⁴ K tomu namátkově například TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské I*, s. 200, 208, 209, 232, 253, 254, TADRA, *Soudní akta konzistoře pražské II*, s. 3, 7, 215, 250.